

**Урок беларускай літаратуры ў па тэме
«Праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей у сям’і.
Вывучэнне аповесці «Насцечка» К. Чорнага»
(6 клас)**

І. А. Хвясюк,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі
СШ № 3 г. Пінска

Мэты:

- далучыць малодшых падлеткаў да вечнай маральнай праблемы – праблемы ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, якая часта паўстае ў жыцці і літаратуры; выклікаць у вучняў роздум над маральна-этычнымі праблемамі чалавечнасці і жорсткасці, сяброўства і варожасці, высакароднасці і бессардэчнасці, душэўнай прыгажосці і бескантрольнай усёдазволенасці;
- развіваць уменне вучняў параўноўваць і характарызаваць герояў на падставе іх учынкаў і абгрунтавана выказаць свае погляды на падзеі і пазіцыю герояў;
- выхоўваць у вучняў чалавечнасць, павагу і любоў да бацькоў і старэйшых людзей; непрыманне жорсткасці, усёдазволенасці; адказнасць за свае паводзіны і ўчынкі; зместам твора пераконваць, што агульная атмасфера ў сям’і (атмасфера ўзаемапаразумеання, міру і згоды) залежыць ад кожнага і вызначаецца намаганнямі ўсіх сямейнікаў.

Абсталяванне: партрэт К. Чорнага, зборнікі яго твораў, альбом «Кузьма Чорны», ілюстрацыі (№ 1, 2) да аповесці, выстава малюнкаў, на магнітнай дошцы сонейка, да якога на ўроку будуць прымацаваны праменьчыкі.

Асноўны метады работы: праблемна-пошукавы.

Эпіграф: Будзь сонейкам... Будзь цяплом і святлом для людзей; старайся спачатку саграваць сабою сям’ю, працуй над гэтым, а потым гэтыя намаганні цябе так прывабяць, што для цябе ўжо вузкім будзе кола сям’і, і гэтыя цёплыя праменьчыкі з часам будуць захопліваць усё новых і новых людзей, і кола саграваемых табою людзей будзе паступова павялічвацца...

З народнага.

ХОД УРОКА

- I. Арганізацыйны момант**
- II. Слова настаўніка.**

Ва ўступным слове паведамляю тэму і мэты ўрока, фармулюю праблемнае пытанне.

Каб засяродзіць увагу вучняў на актуальнасці ўзнятай праблемы, задаю пытанне: **чым** для вас з'яўляецца сям'я?

Настаўнік. Так, сям'я – гэта самае дарагое, што ёсць у чалавека з самага маленства. Менавіта тут, у сям'і, робячы першыя крокі, мы не толькі вучымся спасцігаць свет, але і любіць сваіх родных, спачуваць і дапамагаць ім, падтрымліваць у цяжкую хвіліну, часам забываючы пра сябе і свае інтарэсы.

Таму сёння разам з вамі мы і будзем шукаць адказ на пытанне (фармулюецца праблемнае пытанне): **Якімі павінны быць ўзаемаадносіны паміж бацькамі і дзецьмі, каб у сям'і панавала атмасфера ўзаемапаразумення, міру і згоды, а дзеці выраслі добрымі, чулымі і спагадлівымі людзьмі?**

Як вы лічыце, якія задачы нам трэба вырашыць, каб адказаць на гэтае пытанне? (Параўнаць сем'і Закрэўскіх і Мілеўскіх і паглядзець, у якой атмасферы выхоўваліся Насцечка і Серж; звярнуць увагу на ўзаемаадносіны паміж бацькамі і дзецьмі ў гэтых сем'ях і прыйсці да высновы, якімі ж павінны быць ўзаемаадносіны паміж бацькамі і дзецьмі.)

Затым увага скіроўваецца на *эпіграф*, які зачытваю, а потым прашу вучняў адказаць на пытанне: *як вы разумееце выраз: «Будзь сонейкам»?*

Настаўнік. Мы яшчэ вернемся да гэтых радкоў, а зараз давайце сустрэнемся з героямі аповесці «Насцечка» і паспрабуем параўнаць дзве сям'і: Закрэўскіх і Мілеўскіх.

III. Аналіз твора

Настаўнік. Давайце перачытаем эпізод, у якім Насцечка вельмі падрабязна расказвае пра сваю сям'ю, па ролях (р.3, ад слоў: «А чаму твая мама жыве не з вамі, а ў Маскве?» да слоў: «Няхай ён цяпер паправіцца, няможна яго турбаваць, так і доктар сказаў») і падумаем, якія рысы характару Насцечкі раскрываюцца ў гэтым дыялогу. (*Насцечка руплівая, працавітая, вынослівая, вельмі любіць маму і дзядулю, родныя мясціны. Яна ўзваліла на свае кволяы плечыкі ўсе гаспадарчыя клопаты: бегала ў магазін па прадукты і газу, паліла ў печы, варыла есці, карміла дзеда; цяжка ёй было паспець усё зрабіць самой, даводзілася ўставаць вельмі рана, але яна ніколі і нікому не скардзілася, а старалася ўсё паспець зрабіць. Гэта сведчыць, што для яе характэрна і **душэўная моц.***)

Што нам Насцечка расказала пра дзеда, а што мы пра яго самі можам здагадацца? (*Стары ўжо чалавек, не працуе, але атрымлівае пенсію, значыць, заслужаны чалавек. Не гаворыць Насцечцы, хто яго ўкінуў у ваду, не хоча яе лішні раз турбаваць. Любіць унучку.*)

Як жыла сям'я Закрэўскіх? (*Небагата, сціпла: дзед не мог купіць сабе новае паліто, у маленькай кватэры толькі самае неабходнае. Паказальнай дэталлю ўзроўню дабрабыту сям'і з'яўляецца тое, што досыць часта Закрэўскія варылі гарохавы суп.*)

Як дзед любіў называць сваю ўнучку? У гэтым звароце любоў ці насмешка? *(Дзядуля любоўна называў яе матылём.)*

А чаму дзядуля называў яе не ластаўкай, не птушачкай, а матылём?
(Таму што яна была вельмі рухавая, энергічная, бойкая.)

Якія ўзаемаадносіны панавалі ў гэтай сям'і? *(Шчырыя, адкрытыя, цёплыя. Дзядуля і ўнучка дарылі адзін аднаму сваю цеплыню, увагу, любоў, клапаціліся адзін пра аднаго. Нягледзячы на цяжкасці, у сям'і панавалі мір і згода. Мы бачым, што дзед цудоўна разумее ўнучку, любіць і імкнецца замяніць ёй бацькоў, атуліўшы дзяўчынку цяплом і клопатам.)*

Так, у сям'і шчырыя, адкрытыя адносіны. А чаму ж Насцечка ні разу не расказала дзеду пра тое, колькі прыкрасцей зрабіў ёй Серж? *(Таму што любіла дзядулю і таму берагла, не хацела лішні раз турбаваць, шкадавала.)*

Звярніце ўвагу на ілюстрацыю да твора (сустрэча Сержа і Насці на дарозе). Які эпизод адлюстраваны тут? Якой мы бачым Насцечку? Абгрунтуйце адказ прыкладам з тэксту. *(«Серж грозна падбег да Насці і загарадзіў ёй дарогу. Ён ужо нарыхтаваў кулак, каб штурхануць Насцю пад бок, і ў Насціным твары адбылася момантная змена. Страх і баязлівасць засвяціліся ў яе вачах. Яна шпарка адступілася. Але, мусіць, яна, азірнуўшыся, убачыла нейкі свой паратунак, бо зноў смела зірнула на Сержа і нават крыкнула яму: Пусці, хуліган!»)*

Мы бачым, што дзяўчынецца страшна, але яна імкнецца пераадолець свой страх і пастаяць за сябе. Перад намі рашучая і смелая геранія.

Мама Насцечкі на сесіі. Дзяўчынка вельмі сумуе па ёй, піша кожны дзень лісты, потым некалькі лістоў складвае ў канверт і адпраўляе. Як вы думаеце, а ці пісаў бы Серж лісты сваім бацькам, каб быў у такой сітуацыі? Чаму? *(Не, таму што не сябраваў з бацькамі.)*

А цяпер давайце зазірнём у сям'ю Сержа і паглядзім, якая там пануе атмасфера.

Інсцэнізацыя ўрыўка з раздзела 3 ад слоў: «У адзін з гэтых дзён, зранку, Серж напросіў у бацькі пяць рублёў» да слоў: «Падміргнуўшы некуды ў цёмны кут калідора, Серж пайшоў садзіцца ў машыну»).

Пытанне вучню, які выконваў ролю Сержа:

– Што ты адчуваў, калі настойліва патрабаваў у бацькі грошы, машыну?

Пытанне вучню, які выконваў ролю бацькі Сержа:

– Якія пачуцці перапаўнялі цябе, калі сын «выбіваў» грошы, машыну?

Пытанні да ўсяго класа:

– Якое ўражанне складваецца пра бацьку Сержа і пра самога Сержа?
(Бацька вельмі заняты працай, яму не да Сержа, выконвае ўсе яго капрызы, каб сын адчапіўся. Серж шантажыруе бацьку, гэта ўжо стала звычайкай.)

– Калі Серж патрабаваў ад бацькі грошы і машыну, ці быў ён упэўнены ў тым, што яму не адмовяць? Чаму вы так думаеце? *(Серж сапраўды не сумняваўся, што бацька выканае ўсе яго жаданні, таму не прасіў, а патрабаваў грошы. Ён не першы раз так дзейнічаў і заўсёды дамагаўся поспеху. Гэта падбадзёрвала хлопчыка. І ён станавіўся ўсё больш нахабным.)*

– А навошта Сержу патрэбны былі грошы і машына? *(Лічыў сябе лепшым за ўсіх; хацеў, каб усе яму кланяліся, лічылі героем, самым моцным. У гэтым эпізодзе (прыехаў на машыне) мы бачым, што Серж не толькі сяброў выкарыстоўваў у сваіх мэтах, але і бацьку.)*

– А чаму ён хацеў быць самым лепшым, героем, каб хвалілі толькі яго? *(Быў перакананы, што ўсё самае лепшае павінна быць у яго.)*

– Ён быў з забяспечанай сям’і, але, нягледзячы на гэта, можа, яму нечага не хапала? Чаго? *(Не хапала яму таго, што было ў сям’і Насцечкі: бацькоўскай увагі і цеплыні, святла, міру, узаемапаразумення. У яго сям’і кожны быў заняты сабой, бацькі і Серж – чужыя людзі, не ведаюць добра адзін аднаго.)*

– Мы ведаем, што ў Насцечкі шмат сябровак. А Мішка Сержу – сябар ці не? Чаму? *(Не, таму што няма шчырасці ва ўзаемаадносінах. Мішка карыстаўся Сержавымі здабыткамі, а на тое, каб дапамагчы аднакласніку пазбавіцца памылак, Мішкі не хапала. Вось чаму аўтар называе яго падхалімам і падлізнікам.)*

– Атрымліваецца, што Серж – адзінокі чалавек, але ён хоча пераадолець адзіноту, набыць сяброў. Чаму ж, нягледзячы на ўсе намаганні, Серж не можа дабіцца павагі таварышаў? Насцечку ж аднакласнікі любілі і паважалі. Можа, ён нечага не разумее? Чаго? *(Серж не разумее: каб атрымаць цяпло, трэба яго дарыць. Насцечка ж клапаціцца пра іншых людзей, уносіць весялосць у гульні з сяброўкамі, любіць прыроду, а Серж думае толькі пра сябе.)*

– А чаму ён ніводнага разу не раскажаў бацькам пра свае «подзвігі»? *(Яму было сорамна перад бацькамі. Яны не ведалі яго такім.)*

– Калі Серж упершыню шчыра зацікавіўся сваім бацькам і адкрыў для сябе, што ён жыве з цікавымі людзьмі? *(Калі бацька пачаў расказваць сыну пра сваё мінулае (г.зн. пачаў удзяляць увагу сыну). А такім яго Серж не ведаў.)*

– Звярніце ўвагу на ілюстрацыю да твора. *(Серж з плачам уцякае з дома Закрэўскіх). Які эпізод тут адлюстраваны?*

– Як вы лічыце, які жыццёвы ўрок атрымаў Серж у доме Закрэўскіх? *(Ён расчараваўся ў самім сабе і зразумеў, што ў сваім жыцці ў адносінах да людзей ён займае няправільную пазіцыю. Гэта былі слёзы сораму, раскаяння.)*

– А які жыццёвы ўрок атрымалі вы, прачытаўшы аповесць?

Настаўнік. Дома вы рыхтавалі адказ на пытанне: «З кім з герояў твора і чаму я хацеў бы сябраваць?»

Выступаюць 4–5 вучняў.

– У чыёй сям’і і чаму **вам** хацелася б жыць?

– Ці можна верыць словам бацькі Сержа: «Ён больш такім не будзе»? Чаму? *(Так, верыць можна. Бацькі перажылі горкія і балючыя хвіліны сораму за свайго сына, адчулі і сваю віну перад Закрэўскімі, зразумелі, што сыну трэба аддаваць больш часу і увагі. Самае галоўнае, што Сержаў бацька зразумеў, што трэба больш займацца выхаваннем сына:»... я не заўважыў, як расце Серж». Бацька адчуў, што страціў нешта важнае ў жыцці, яму*

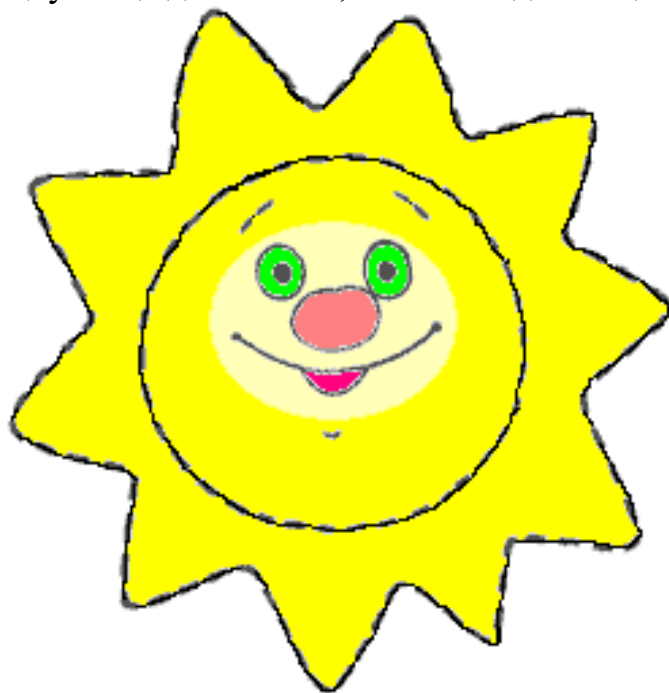
стала крыўдна, што яго сын нічога не ведае пра яго і што ён сам мала цікавіўся сваім сынам. Яму стала нават страшна ад таго, што паміж ім і малым няма **дружбы**. А без гэтай дружбы чагосьці вялікага і патрэбнага не хапае ў жыцці. Хоцаца верыць, што ў бацькоўскім сэрцы знойдзеца куточак роднаму дзіцяці. Ды і Серж канчаткова не страціў пачуцця сораму і здольнасці ацаніць сябе крытычна. Агульныя намаганні, напэўна, дадуць плён. Вакол – цудоўныя людзі.)

IV. Замацаванне

Настаўнік. Давайце звернемся да нашага пытання «Якімі павінны быць узаемаадносіны паміж бацькамі і дзецьмі?» Ці дапаможа нам эпіграф адказаць на гэтае пытанне? Давайце яшчэ раз перачытаем яго. (Узаемаадносіны павінны быць шчырыя, адкрытыя, сяброўскія. У сям'і мусяць панаваць узаемапаразуменне і ўзаемапавага; бацькі абавязаны аддаваць увагу дзецям, выхоўваць сваім прыкладам; дзеці павінны слухацца бацькоў і дапамагаць ім.)

А хто быў сонейкам у аповесці і чаму? (Насцечка, таму што дарыла людзям цеплыню свайго сэрца.)

У мяне ёсць сонейка, а на ім – праменьчыкі, на кожным – рысы характару Насцечкі і ўласцінасці яе асобы. Выходзьце, калі ласка, да дошкі, пераварочвайце гэтыя праменьчыкі, чытайце ўголас, што напісана на кожным. Калі вы згодныя, што за гэта Насцечку можна назваць сонейкам, прымацоўвайце да сонейка, калі не - здымайце.

Змест сонечных праменьчыкаў:

1. Любіць матулю і дзядулю.
2. Адкрытая, праўдзівая, шчырая.
3. Руплівая, старанная гаспадынька.
4. Клапатлівая дачка і ўнучка.
5. Самастойная.
6. Смелая, упэўненая.

7. Пераносіць нягоды, пераадольвае страх.
8. Добразычлівая, з ёю весела і спакойна на душы.
9. Уносіць весялосць і радасць ва ўсе гульні.
10. Ласкавая, выхаваная.

Як вы лічыце, які праменьчык самы галоўны ў нашага сонейка? Чаму?
(Усе важныя, таму што калі забраць нейкі, то сонейка страціць часцінку цеплыні.)

Аўтара таксама хвалявала праблема ўзаемаадносінаў бацькоў і дзяцей, таму што яму вельмі хацелася, каб дзеці, вырастаючы, стваралі добрыя сем'і і былі шчаслівымі людзьмі. Таму ў аповесці ён пакінуў заповіт нам, чытачам, у якім выказаў сваё разуменне вырашэння гэтай праблемы. Гэты заповіт перад вамі, але ў зашыфраваным выглядзе. Калі нам удалася яго расшыфраваць, мы даведаемся, якую дарагую думку хацеў дзесці нам пісьменнік.

Гульня «Шыфравальчык»

Ніжэй зашыфраваны заповіт Кузьмы Чорнага чытачам. Расшыфруйце яго. Дапаможа вам у гэтым добрае веданне алфавіта.

б – ну	г – це	п – го
я – ка	д – дзе	х – ш
л – ма	у – ж	т – ва
в – й	ы – у	ё – др
й – та	р – е	ю – ве
н – да	м – е	і – гэ
ў – на	а – Ша	к – са
ь – ча	ц – то	о – ра
ж – уж	з – бу	ф – е
ч – ёс	е – ці	э – ла
с – і	ш – ць	

(Шануйце, дзеці, дружбу, гэта самае дарагое і важнае, што ёсць у чалавека.)

Настаўнік. Заповіт Кузьмы Чорнага прэчыць нашым высновам ці не? Чаму? (Не. Бо дружбе ўласцівыя якраз і цеплыня, і клопат.)

Дзеці, я хачу пажадаць вам, каб сонейка заўсёды свяціла ў вашых душах, а цёплыя праменьчыкі вашага сэрца сагралі людзей, што побач з вамі.

V. Дамашняе заданне

Заданні 4, 6, 7 на старонцы 146 падручніка (на выбар) ці падрыхтаваць адказ на пытанне: «Чаму дружба – гэта самае дарагое і важнае, што ёсць у чалавека?»

VI. Рэфлексія

Настаўнік. Увесь урок рыбка слухала нашы развагі, але ёй было сумна, бо ніхто не звяртаў на яе ўвагі. Зараз яна просіць, каб вы развесялілі яе. Для гэтага ўшчыкніце яе 3 разы ў трох розных месцах (трэба пакласці ў файлы

квадраці). А каб не пакрыўдзіць рыбку, шчыра адкажыце на прапанаваныя пытанні: Цікава? Займальна? Павучальна?

